

foto Staffan Widstrand, Rewilding Europe

Wisenten in een wilder Europa

Sinds 2014 ondersteunt de organisatie Rewilding Europe de terugkeer van de wisent in Europa. Herintroducties in verlaten landschappen en nieuwe fokcentra dichtbij die gebieden vormen een nieuwe fase in het reddingsplan van Europa's grootste wilde landzoogdier. Door educatieprogramma's en het ontwikkelen van een 'wildlife economy' rond de wisent, werken we tegelijkertijd aan de sociale inbedding van de herintroducties.

— Wouter Helmer (Rewilding Europe) en Joep van de Vlasakker (Flaxfield Nature Consultancy)

> Rewilding Europe is in 2011 opgericht als antwoord op de grote demografische veranderingen in Europa en de daarmee gepaard gaande uitdagingen voor natuur en landschap. Steeds meer jongeren ruilen het leven op het platteland in voor een toekomst in de stad en dat betekent dat in Europa per jaar bijna een miljoen hectare marginale landbouwgrond wordt verlaten. Deze landvlucht en het verlies aan banen in de landbouwsector zien velen als een sociaaleconomische ramp, maar het is ook een unieke kans

om de steeds stedelijker wordende samenleving (in 2030 woont 85 procent van de Europeanen in stedelijk gebied) ook economisch te verbinden met wildere natuur. Rewilding Europe heeft Europese regio's, die zich aangetrokken voelden tot dit toekomstbeeld, gevraagd zich te melden en uit de meer dan dertig nominaties zijn acht gebieden geselecteerd op grond van onder andere lokaal draagvlak, rewilding potenties en voldoende schaal (>100.000 ha). In deze gebieden werken we samen met regionale partners aan wildere natuur, de terugkeer van soorten, het opzetten van natuurondernemingen, communicatie over de resultaten en opschaling naar andere gebieden in Europa. Binnen deze strategie spelen sleutelsoorten als de wisent, die van grote invloed zijn op het functioneren van ecosystemen en de daarbij behorende biodiversiteit, een belangrijke rol.

< Wisenten in de Zuidelijke Karpaten, terug na eeuwen te zijn weggeweest.

Bison Rewilding Plan 2014-2024

Het had niet veel gescheeld of er waren helemaal geen wisenten meer. Met name door Poolse en Duitse inspanningen bleef de soort behouden en kon door een gericht fokprogramma worden begonnen met het opbouwen van groepen wisenten in wildparken en uiteindelijk ook met het loslaten van kuddes in de vrije natuur. Alle nakomelingen stammen echter af van slechts 12 verschillende individuen en pas sinds kort zijn er aanwijzingen uit het DNA-onderzoek dat de soort zich genetisch weer wat aan het verbreden is. Inmiddels leven er weer zo'n 4.000 wisenten in het wild, maar nog steeds zijn er maar enkele gebieden met een populatie van meer dan honderd dieren. Deze gebieden liggen vrijwel allemaal in Rusland, Wit-Rusland en Polen. In grote delen van het oorspronkelijke leefgebied dat zich uitstrekt van Noord-Griekenland tot Finland en van Noord Spanje tot ver in Rusland, ontbreekt de soort of is sprake van kleine en geïsoleerde kuddes. De bescherming van deze dieren is niet altijd goed geregeld, ziektes als runder-tbc eisen hun tol en anno 2017 moeten we constateren dat de soort nog niet uit de gevarenzone is. In overleg met het European Bison Conservation Centre (EBCC), de organisatie die het wisentenwerk in Europa coördineert, hebben we gekeken waar Rewilding Europe van toegevoegde waarde zou kunnen zijn. Dat bleek met name het geval bij het opbouwen van nieuwe, vrij levende populaties van meer dan honderd dieren, de

onderlinge verbinding van subpopulaties, het opzetten van fokcentra ter ondersteuning van de herintroducties, het genereren van een lokale economie rond de wilde wisentpopulaties en communicatie over het belang van wisenten in de Europese natuur. Rond deze doelen hebben we in 2014 een tienjarig programma geschreven, het Bison Rewilding Plan 2014-2024, ook met als doel om fondsen te werven voor het uitvoeren van de beschreven acties.

Herintroducties

We hebben de lat hoog gelegd: in 2025 moeten zich vijf nieuwe, vrij levende populaties van ieder minimaal 100 wisenten hebben gevestigd. In de Karpaten, een van de vijf gebieden, streven we zelfs naar een kernpopulatie van 500 dieren. Om deze doelen te bereiken werken we samen met dierentuinen en wildparken en draait de fondsenwerving op volle toeren. De postcodeloterijen in Nederland en Zweden, het Europese LIFE-programma en diverse particuliere sponsors ondersteunen dit wisentenprogramma. Maar we zijn er nog lang niet en de praktijk is soms weerbarstig. We richtten ons allereerst op de eerder genoemde acht rewildinggebieden, die binnen het oorspronkelijke wisentenareaal liggen, waarbij we de IUCN-richtlijnen voor herintroducties uiteraard in acht nemen. In de Oostelijke Karpaten (ZO-Polen) hebben we in 2015 een eerste groep van drie wisenten uit Zweden kunnen loslaten om daarmee de hier reeds aanwezige wisentkuddes genetisch te versterken. Met de huidige Poolse regering waait er echter een andere wind door het land die internationale samenwerking ernstig bemoeilijkt en de natuurbescherming in het land zwaar onder druk zet. Beter lopen de herintroducties in Roemenië.

Samen met WWF Roemenië hebben we de wisent geherintroduceerd in de Zuidelijke Karpaten en al vier maal een groep wisenten losgelaten. Het gaat inmiddels om 32 dieren in een leefgebied van ruim 3500 hectare, waarin dit jaar voor het eerst drie kalveren zijn geboren. Een tweede uitzetting is in voorbereiding en binnenkort willen we ook wisenten gaan transporteren naar een ander herintroductie-project in Roemenië, bij Vanatori Neamt, meer oostelijk in de Karpaten.

Wat betreft het Velebit-gebergte in Kroatië zijn we er nog niet in geslaagd om de nationale autoriteiten te overtuigen van het feit dat de wisent een inheemse diersoort is, zoals ook wordt aangenomen door het EBCC. Onze inspanningen zijn in dit gebied daarom even op een lager pitje gezet. Aan de rand van de Oder-Delta, het rewildinggebied op de Poolse-Duitse grens, bevindt zich aan de Poolse zijde een ander interessant wisentenproject. Onder verantwoordelijkheid van de stichting Wisenten in West Pommeren, leven hier inmiddels al meer dan 200 wisenten in de vrije wildbaan die, behalve bossen, ook cultuurland omvat. Samen met deze stichting en onze partners in het aangrenzende Duitse gebied proberen we de areaaluitbreiding voor deze wisenten en de genetische uitwisseling met ander projecten te bevorderen en het draagvlak voor een vrij levende populatie in de regio te vergroten. Tenslotte hebben we de eerste stappen gezet naar de terugkeer van de wisent in het Bulgaarse Rhodopen gebergte. Hier gaat het voorsnog om een kleine groep van vier dieren (inclusief een kalf) in een omraasterd gebied, dat langzaam wordt uitgebreid. Binnen enkele jaren hopen we dat een semi-vrij levende populatie wisenten op meer dan 10.000 ha rondloopt.

Het loslaten van gezenderde wisenten in de Oostelijke Karpaten.

foto Grzegorz Lesniewski, Rewilding Europe

Fokcentra

De dieren in bovengenoemde herintroductieprojecten zijn veelal afkomstig van wildparken en dierentuinen. Vooral in het laatste geval gaat het vaak om individuele dieren, waarbij het steeds maar de vraag is in hoeverre ze zich zullen aanpassen aan de natuurlijke omstandigheden, of ze normaal sociaal gedrag vertonen en of ze afstand houden tot mensen. Bij de selectie van de dieren wordt hier nauwkeurig op gelet en in de praktijk gaat het vrijwel altijd goed, mede omdat we hebben gekozen voor een soft-release methode. De eerste periode worden de dieren opgevangen in een gewinningsgebied (± 15 ha) waar extra zorg mogelijk is, zoals het tijdelijk bijvoeren in de overgangperiode naar het nieuwe menu en eventuele veterinaire nazorg van het transport. Van hieruit krijgen ze na een gewinningsperiode toegang tot een rewildinggebied (± 120 ha) waar hun gedrag intensief geobserveerd wordt en de dieren kunnen wennen aan een natuurlijk leven met een minimum aan menselijk ingrijpen. Als de dieren in goede conditie zijn en natuurlijk gedrag vertonen, worden ze na enkele maanden tot een jaar losgelaten in de vrije wildbaan. Gedragen de dieren zich toch afwijkend – bijvoorbeeld omdat ze steeds de nabijheid van mensen opzoeken – dan kunnen ze alsnog uit de kudde worden verwijderd.

Voor het slagen van het herintroductieprogramma is het van belang dat er meer dieren beschikbaar komen uit gebieden waarin ze onder zo natuurlijk mogelijke condities opgroeien. Daarom investeert Rewilding Europe ook in nieuwe fokcentra. Hier

leven de wisenten in natuurgebieden, die weliswaar omraasterd zijn, maar waarin de dieren een sociale kudde kunnen opbouwen en zich kunnen aanpassen aan natuurlijker omstandigheden. De Nederlandse gebieden het Kraansvlak, de Maashorst en de Veluwe vallen in deze categorie en met elf geboortes in 2017 leveren deze gebieden een substantiële bijdrage aan het vergroten van de Europese wisentpopulatie. Ook in Roemenië zijn we zo'n fokgroep gestart, specifiek met het oog op het verplaatsen van dieren naar het nabijgelegen herintroductieproject in de Zuidelijke Karpaten. De bovengenoemde wisenten in de Oostelijke Rhodopen moeten voorlopig ook als zo'n fokgroep worden beschouwd. Met het Avesta Bison Park in Zweden hebben we ook een samenwerkingsovereenkomst getekend, waardoor we met enige regelmaat ook groepen wisenten vanuit dit park kunnen betrekken. Op deze manier hopen we in de toekomst (rond 2023) zo'n vijftig wisenten per jaar in de herintroductieprojecten te kunnen plaatsen.

Wisenteconomie

Van cruciaal belang voor het welslagen van de wisent-herintroducties is het draagvlak onder de lokale bevolking. Met andere woorden: slagen we er in om mensen enthousiast te maken voor de terugkeer van de wisenten en valt er door hen ook nog wat te verdienen aan deze nieuwe buren? Zoals gezegd gaat het vaak om gebieden die landbouwkundig op hun retour zijn. De mogelijkheden voor een alternatieve economie zijn veelal beperkt, ook vanwege Natura 2000-wetgeving. Dus het is niet voor niks dat de hoop van velen in

de regio gevestigd is op een natuur-gerelateerde economie, bijvoorbeeld in combinatie met toerisme.

Met als voorbeeld de Zuidelijke Karpaten zullen we kort beschrijven hoe we hier naar toewerken. Allereerst zorgt ons lokale team voor een zo breed mogelijke betrokkenheid van de mensen uit de omgeving: een onderwijsproject met de jongste kinderen, een jeugd-natuurclub, twee lokale rangers die toezicht houden op de wisenten, een klein bezoekerscentrum en een studenten-onderkomen dat door mensen uit het dorp wordt verzorgd. Festiviteiten rond het loslaten van de dieren zorgen voor een positieve stemming en iedere journalist die langskomt betekent meer bezoekers in het jaar daarop. Meer bezoekers, onderzoekers en stagiaires betekent meer inkomen voor de lokale middenstand in de vorm van eten, drinken en onderdak. En ondertussen proberen we eventuele schade tot een minimum te beperken, door elektrische afrasteringen beschikbaar te stellen in situaties waarbij wisenten te dicht bij akkers of boomgaarden komen.

Tenslotte kunnen startende natuurondernemers gebruik maken van Rewilding Europe Capital, een speciale en aantrekkelijke leenfaciliteit, waarmee we bedrijvigheid stimuleren die enerzijds inspeelt op de rewilding van het gebied, maar omgekeerd ook financieel bijdraagt aan de verdere ontwikkeling van natuur in de omgeving. In de Zuidelijke Karpaten zijn we momenteel bezig met het opzetten van een wisenten-lodge, van waaruit bezoekers het wisentengebied verder kunnen verkennen en gebruik kunnen maken van een

European Wildlife Bank

Om de terugkeer van grote herbivoren in de Europese natuur te bevorderen, en tegelijkertijd enige controle te houden op de kwaliteit van het management, hebben we de European Wildlife Bank (EWB) opgericht. Veel van de wisenten uit de hier genoemde projecten maken deel uit van de EWB. Nieuwe gebieden die dieren uit de EWB willen ontvangen zijn welkom, maar dienen zich daarvoor aan te sluiten bij het Europese Rewilding Network dat kennis en ervaringen over rewilding in Europa uitwisselt.

Vanuit de EWB worden groepen wisenten gratis beschikbaar gesteld aan partners die een fokgroep willen opzetten of een herintroductie voorbereiden. Voorwaarde is wel dat na vijf of tien jaar de helft van de dan levende dieren (met als minimum het aantal van de startkudde) moet worden terug geleverd aan de EWB. Met de terug ontvangen dieren kan de EWB dan weer nieuwe partners van dieren voorzien. Dat kan trouwens weer dezelfde partner zijn als in het eerste contract, als deze zijn leefgebied voor wisenten inmiddels heeft weten uit te breiden. Worden de dieren losgelaten in het wild, dan vervalt het EWB-contract.

Investerders in de EWB kunnen een rendement van soms wel twintig procent (de gangbare reproductiecapaciteit van de wisenten) tegemoet zien, dat zich weliswaar niet vertaalt in cash, maar wel in meer wisenten.

Foto: Stefan Wildstrand, Rewilding Europe

Het uiteindelijke loslaten van de wisenten is alleen mogelijk door samenwerking van overheden, wildparken, sponsors en natuurorganisaties.

De dorpsbevolking (rechts) van Armenis (Zuidelijke Karpaten) in afwachting van de wisenten.

netwerk aan wildobservatiehutten. Een organisatie van lokale ondernemers, die speciaal rond het wisentenproject is opgezet, gaat zorgen voor de bevoorrading van de lodge met regionale producten, levert gidsen en andere diensten. De eerste resultaten zijn bemoedigend, al is er nog een lange weg te gaan. Met de ervaring in gebieden die al langer volgens dit model worden ontwikkeld (in Portugal, Rhodopen), maar ook door betrokkenheid bij Nederlandse voorbeelden als de Gelderse Poort en Grensmaas, hebben we goede hoop dat rewilding een substantiële bijdrage kan gaan leveren aan de regionale economie van de Zuidelijke Karpaten.

De wisent als baanbreker

De imposante wisent staat symbool voor het gedachtegoed van Rewilding Europe, waarin wildere natuur en de terugkeer van soorten verbonden zijn met de sociale en economische ontwikkeling van gebieden. Gered van uitsterven, zal de soort straks weer een onlosmakelijk deel van de natuur in Europa zijn. Het kenmerkende gedrag van wisenten - hun zandbaden, selectieve vraat, het schillen van bomen - zal op landschapsschaal tot meer complete ecosystemen leiden. Door sei-

zoensmigratie van grote groepen wisenten raken bergen en dalen, bossen en open landschappen met elkaar verbonden. In het kielzog van de rondtrekkende wisenten zullen andere soorten hun plek vinden, inclusief het hele spectrum aan aaseters dat specifiek van grote karkassen leeft. Grote roofdieren profiteren niet alleen van een vergroot voedselaanbod, maar vooral ook van een groeiend draagvlak en enthousiasme voor megafauna. De betekenis van de wisent voor de Europese natuur gaat namelijk verder. De soort hoort onmiskenbaar bij de 'Big Five' van ons continent en door die uitstraling is het ook een pleitbezorger voor een nieuwe verhouding tussen mens en natuur. De verstedelijking van Europa leidt enerzijds tot een zekere vervreemding van de natuur, anderzijds stelt het ons in staat om er meer ontspannen mee om te gaan. Je zou kunnen zeggen dat het geweer plaats maakt voor de camera. Hoewel een ontmoeting met een wisent nooit geheel zonder risico is -het is een wild dier, geen huisdier-, blijken vroegere fabels over levensgevaarlijke dieren, inmiddels door de praktijk te worden achterhaald. Met de miljoenen bezoekers die ze jaarlijks in Europa trekken, leveren de wisentgebieden een belangrijke bijdrage aan het leren samenleven

met grote wilde dieren.

Wisentherintroducties vormen zo ook een goede aanleiding om in gesprek te komen met bosbouwers en jagers, om hun activiteiten verder af te stemmen op meer natuurlijke wild-dichtheden, vooral in grotere natuurgebieden. Dit kan bij jagers doorgaans op veel steun rekenen, maar wordt in de bosbouw nog vaak geassocieerd met onaanvaardbare wildschade aan bomen. Vrijwel nergens in Europa komen wildpopulaties daarvoor ook maar in de buurt van de ecologische draagkracht en hun zichtbaarheid is zeer beperkt. Wanneer het economisch model echter verbreed wordt naar wildlife watching en natuurfotografie, kan de derving aan bosbouwinkomsten ruimschoots gecompenseerd worden, zoals uit steeds meer voorbeelden in Europa blijkt. Daarbij spelen tot de verbeelding sprekende soorten als beer en wolf dikwijls een rol en de wisent past moeiteloos in dat rijtje. Met hun spectaculaire terugkeer op het Europese toneel vertellen ze een nieuw verhaal, waarin wildere natuur haar plek veroverd in de moderne samenleving.<

wouter.helmer@rewildingeuropa.com

foto: Stefan Widstrand, Rewilding Europe